

Grendel Lajos

Gulyás Béni

Negyvenöt év után sem tudom eldönteni, vajon Gulyás Béninek aznap végképp elment-e az esze, vagy ellenkezőleg, hetvenhárom éves korában, kissé túl későn, de végre megjött. 1969 augusztusa volt, még hozzá huszonegyediké, és Gulyás Béni egy héttel ezelőtt temette el a feleségét, a nagy pofájú asszonyt, ahogy sokan nevezték, mert öregkorára olyan rettegett lett, mint az ördöggel cimboráló és azt a haragosaira uszító vén boszorkány. Márpedig nem volt egy ember, akire hatvanöt éves korán túl ne haragudott volna, úgyhogy nagy kő esett le az emberek szívéről, amikor tíz napja a haláláról értesültek. Még Gulyás Béni is egyfajta megkönnyebbülést érzett, de azért nem mutatta, mert az özvegy férj nem mutogathatja csöndes örömét. Gulyás Béni a 13. utcában lakott, az utolsóban, mert az utca túloldalán már a napraforgók széles mezeje következett, vagyis a város legeslegvégén, hol a kisalföldi táj és párszáz méterre odébb a szőlőt termő dombok találkoznak, átadván a helyet az igazi dombvidéknek. Persze a 13. utcának volt hivatalos neve is, de ezt senki sem használta. Először egy szlovák hazafiról nevezték el, majd jöttek a magyarok 38-ban, és megváltozott az utca neve. Szent Sebestyénre keresztelték, de nem sokáig maradt. Jöttek ismét a cseh-szlovákok, és az utca egy másik hazafiról lett elkeresztelve, de csupán négy évig maradt. Akkor a kommunisták átvették a hatalmat, és a név újra megváltozott. Valami ősi kommunista nevet kapott, az egész város nem tudta, hogy kicsoda volt ez az illető. Szóval maradt a 13. utca, biztos, ami biztos, azt nem lehetett elfelejteni, mert az utolsó utca volt a város végében.

Augusztus 21-én enyhe gyomorrontásom volt, legszívesebben az ágyban maradtam volna, de Gulyás Béni kért, szinte könyörgött, hogy ezen a napon nála aludjak, mert augusztus 21-én sok minden megtörténhet. Már ekkor jelentkezhett az agyműködés zavara? Vagy inkább csak később, és negyvenöt év távlatából már összekeverem a szezont a fazonnal? 1969-ben csak mosolyogtam, meg bosszankodtam, meg másodéves egyetemistaként csak gögösen lenéztem az általam rohadtul beszari rokonságomat, köztük Gulyás Bénit is. Még nem múlt el hatvannyolc lángja!... Az ember, közöttük én is, kiszámíthatatlan és szubjektív a végtelenségig. Hiszen már egy éve minden eldőlt, csak én és huszoneves egyetemista társaim nem akartak erről hallani sem. Az egyik énem azonnal Pozsonyba akart menni és nyíltan lázadni és lázítani, de a másik énem, a csöndesebb és a

megfontoltabb már tudta, hogy hiábavaló az egész. Ez pedig az ősi törvény, a rossz még rosszabb lesz, és az ember behunyja a szemét, hogy ne lássa a rosszat.

Szóval ilyesmi is forgott az agyamban augusztus 21-én, de amúgy csak mellékesen, mert a gyomorrontás miatt rosszkedvem volt, ráadásul huszonegyediké volt, és az emberek gyűlöltek a szovjeteket meg a lassan visszaáramló volt fejezeteket, akik még nem ültek olyan biztosak a székeiken, de már biztosak voltak benne, hogy az új hatalomnak szüksége lesz rájuk. Meleg volt, mint augusztus 21-én egy éve, úgy látszik, az augusztus vége derült volt és fényes, mintha nem történt volna semmi, mintha az időjárás más szempontok szerint állt volna össze. A történelemmel mindenestre nem törődött. A városban csönd honolt, az emberek vagy munkába mentek, vagy otthon tartózkodtak, és az otthon tartózkodók közül a bátrabbak még ki merték tenni a Dubcekről és Svobodáról készült fotómásolatokat az ablakba. De amúgy csönd volt a kisvárosban, mert nem itt dőlnek el a harcok, legföljebb szurkolni lehet a jónak, vagy amit jónak neveznek. Gulyás Béni rémülete meglehetősen groteszk volt. De hát az unokabátyám volt, segíteni kellett a megalapozatlan félelmén. Végighaladtam az első, a második, a harmadik utcán... Itt-ott kakas kukorékolt és eb ugatott. Itt-ott járókelő jött velem szemben. A belvárosba igyekeztek, nem túl sietősen. Minek is siettek volna? Már rég eldőlt a küzdelem, méghozzá az ún. rossz javára. Köszöntem, és visszaköszöntek. Tulajdonképpen a kisvárosban mindenki mindenkinek az ismerőse.

Gulyás Béni már várt rám, pedig csak kilenc óra volt.

– Hol a fenébe mászkálsz? – mondta idegesen.

– De hiszen még csak reggel van – igyekeztem megnyugtatni őt. Eszembe sem jutott, hogy ennek a félelemnek más oka is lehet. Titokzatos oka, amiről csak a lélek mélyén tudja valaki, aki a legkompetensebb. Vagyis ő, Gulyás Béni. De vajon tudta-e? Évekkel később jutott az eszembe, hogy talán ott kezdődött...?

Meg sem kérdezte, hogy eszem-e valamit. Nem mintha valami nagy étvágyam lett volna, éppen ellenkezőleg, nem kívántam még a száraz kenyeret sem. De mégis! Úgy illett volna, ha már kifáradtam ide, a világ végére, teljesen fölöslegesen! De hát mit tehettem? Jóval idősebb volt nálam, és engem úgy neveltek, hogy meg kell hajolni az idősebbek kora előtt. Gulyás Béni ezt tudta, és ki is használta. Én meg cserébe fölvtágtam aprófának a tűzrevalót, mert sparheltja volt, azon főzte az ebédet. Fél egykor megebédeltünk. Lecsót ettünk, mert azt könnyű volt elkészíteni – ha összeszedtem magam, még én is tudtam lecsót csinálni. Egykor Gulyás Béni lefeküdt aludni, előttem pedig ott volt a délután, egy végtelenebbnél végtelenebb délután, mert az este olyan messze volt, mint az olasz hegyek között nyaraló, göndörkés hajú Julis. Már három hete elutazott, és még csak képeslapot sem küldött onnan.

A nyugágyat kivettem a diófa árnyékos részébe, és lehoppantam, és nem tudtam mit kezdeni magammal. Talán aludtam is egy keveset, mert amikor fölébredtem, a nap már olyan szögből sütött rám, hogy négy óra lehetett, talán el is múlt pár perccel. A lábamat sütötte combközépig, a testem egyéb része árnyékban maradt. A végtelen napraforgómezők lehajtották a fejüket, mint akiknek mindegy, hogy holnap szüretelik-e őket vagy egy hónap múlva. Messze, a szőlőtőkék között, emberek jártak, de ez olyan messze volt, hogy már nem lehetett

kivenni, hogy nők-e vagy férfiak. Persze semmi „hadi cselekmény” nem történt. Végtelenül unalmas nap volt, mint az előzők, meg a még előzők, meg a következők és a rájuk következők. Csak Gulyás Béni fantáziájában volt némi mozgás, orosz katonák keltek át a folyón, aztán becserkésztek a házat, és mind egy szálig kiirtották a tyúkokat és a kacsákat, hogy egy szál nem maradt belőlük. Persze, a valóságban a tyúkok időnként kotkodácsoltak, a kacsák megfürödtek a mesterséges tóban, és még a disznó is elröfentette magát, ha úgy adódott kedve. Szóval, nem az én napom volt. Jártam egyet a kerítés tövében, leültem, és tíz perc múlva újra járni kezdtem, mert kezdtem nem bírni a nem cselekvést. Aztán lementem az utca végébe, és visszajöttem. Állt az idő vagy alig mozgott. Egyszer csak Gulyás Béni letelepedett a kerítés tövébe. Foszladozó gatya volt rajta, talán még a világháború idejéből, amikor még meg sem születtem. Azt mondta csöndesen:

– Már nem jönnek az oroszok.

Meglehetősen mérgesen feleltem:

– Hogyne. Hiszen itt vannak már egy éve.

Nem lett volna szabad ingerültnek lennem, de hát fiatal az ember, úgy húszéves körüli, és még semmit nem tud az életről. Mindent tud, és semmit sem tud. De ezt csak tíz-húsz év múlva tudja meg, amikor már egyre több ősz hajszál vegyül a kobakjában, és ami egyértelműnek látszott hajdanán, most egyre több kétséget vet fel. De akkor már nem élt Gulyás Béni, és nem lehetett bocsánatot kérni tőle. Mert elérkezett az idő, hogy már nem számítottak az oroszok. Itt voltak vagy sem, egyre megy. Már csak a halál számít. De 1969-ben még nem volt mindegy.

– Miért volt ez a cirkusz? – folytatta Béni. – Legalább most minden a régi. Régi, de legalább ismerős.

– De tavaly nem így beszéltél – és én fölháborítónak tartottam a színeváltozását. Mintha tényleg meghibbant volna.

– És azt hiszed, hogy jobb lett volna. Ha Dubcek győz, az jobb lett volna?

– Azt – feleltem, pedig majd megkétkültem az elképedéstől. Még az is az eszembe jutott, hogy netalántán viccel.

– Én pedig úgy gondolom, hogy az a hatvannyolc nem létezett. Hogy az csak az álmomban létezett. Most felébredtem, az álom tovatűnt, minden folytatódik, ahogy az álom előtt volt.

– Én nem így gondolom.

Gulyás Béni arcán halvány mosoly jelent meg, csak találgathatom, hogy a naivitásomnak szólt-e, vagy úgy gondolta, még túl fiatal vagyok, vagy egyszerűen önmagának szólt – belátta, hogy nincs visszaút, az ő korában már túl későn van.

– Én meg jobban szeretek biztosra menni. Végül is, a diktatúrával is ki lehet egyezni, föltéve, ha az ember már sokat látott. Én békében szeretnék meghalni... Dubcek pedig naiv ember.

Nagy nehezen feltápászkodott, fájta a lába és a dereka.

– Megígértem – mondtam szűkszavúan, és tulajdonképpen vérig sértve, hogy micsoda alak ez a Gulyás Béni, még a kutyaszart is felsőpri a kommunisták után.

– Na, ez tavaly volt. 1968-ban – tette hozzá, úgymond, bölcsen. – Ma viszont ma van, 1969, és a tavalyi év már nem érvényes.

Nos, ma sem tudom, hogy mikor kezdődött... Másnap, augusztus 22-én majdnem délig aludtam, és kicsit furcsállottam, hogy nem jön a konyha felől semmi zaj, holott, ha jól tudom, Gulyás Béni már nyolc után fölkelt és megreggelizett, ami lábasok leverésével járt, hangos káromkodásokkal, ha oka volt rá, ha nem. Most viszont csend volt. Fél tizenkettőkor óvatosan benyitottam a szobájába. Jobban mondva benyitottam volna, ám a szoba csukva volt.

– Ébren vagy? – kérdeztem aggódva, hogy talán, isten tudja, agyvérzést kapott, vagy mi.

– Mi a fene, te még itt vagy? – kiabálta ingerülten. – A legjobb lesz, ha most tüstént hazamész – mondta, s úgy beszélt, mintha telefonon értekezne, hangosan, mintha süket volnék.

Szedtem a sátorfámat, és a következő percben már ott sem voltam. Még ragyogó nyár volt, a legkevésbé sem emlékeztetett augusztus végére, inkább a nyár elejére. Nem gondoltam semmi különösre, mert az a fickó, aki én voltam, húsz év körül járt, és eszébe sem jutott a kezdődő agylágyulás, ha ugyan agylágyulásnak lehetne nevezni Gulyás Béni esetét. Évekig arra gondoltam, hogy itt kezdődött az Alzheimer-kórja, augusztus 21-én, ez a megállíthatatlan betegség, amely után a halál a megváltás csodájaként üdvözülni. Olyan jó ezt így elfogadni, olyan megnyugtató, mintha a betegségből a halál hozna igazi megnyugvást.

Csak az utóbbi időben – öregen és erőm fogytán – fogadom el, hogy lehetett ez másképpen is. Mert öreg lettem, mint a sivatag, a gyümölcsfák elszáradtak és elpusztultak, mindent belepett a homok. Lehet, hogy Gulyás Béninek mégis igaza volt. Jönnek a katonák, és mennek a katonák. Hogy oroszok-e vagy nem oroszok, mindegy. Gulyás Béni felfogta, hogy az ember húszéves korában nyílik nagyra, és hetvenéves korában ér el odáig, hogy egyé válik a fűvel és a pusztával.